

HANNA KOSIOREK
Zielona Góra

KARL GANDER (1855-1945)

Karl Gander przyszedł na świat 19 maja 1855 roku jako piąte z ośmiorga dzieci matorolnego chłopca Gottfrieda Gandera ze wsi Coschen. W sąsiedniej wsi Breslack ukończył jednoklasową szkołę. W dzieciństwie marzył, aby zostać leśniczym. Marzenie nie spełniło się nigdy; ukończywszy kurs przygotowawczy, podjął naukę w seminarium nauczycielskim w Neuzelle.

1 kwietnia 1876 roku rozpoczął pracę jako nauczyciel w Gubinie. W zawodzie pozostał przez 38 lat, aż do odejścia na emeryturę w 1914 roku. W latach 1890-1919 kierował szkołą kupiecką, a w latach 1903-1913 miał zajęcia z handlu w szkole realnej. Był także przewodniczącym i współtwórcą Gubińskiego Związku Nauczycielskiego oraz członkiem założonego w 1884 roku Niederlausitzer Gesellschaft für Anthropologie und Altertumskunde (Dolnołużyckiego Towarzystwa Antropologicznego i Archeologicznego). Do współpracy z towarzystwem zachęcony został przez jego prezesa, profesora Hugona Jentscha, wybitnego znawcę przeszłości Dolnych Łużyc, który również był nauczycielem, a także dyrektorem gubińskiego gimnazjum. Po śmierci swego nauczyciela i przyjaciela w 1916 roku stanowisko prezesa objął K. Gander. Pełnił tę zaszczytną funkcję do 1931 roku, kiedy to z powodu zdrowia musiał z niej zrezygnować; członkowie Niederlausitzer Gesselschaft uczcili jego zasługi, nadając dożywotni tytuł honorowego prezesa. W osiemdziesiątą rocznicę urodzin (1935) zadedykowano mu 23 tom periodyku towarzystwa „Niederlausitzer Mitteilungen”. Stale przewodniczył corocznym zebraniom Dolnołużyckiego Towarzystwa w różnych miejscowościach, a także przygotowywał coroczne sprawozdania z jego działalności.

Oprócz pracy nauczyciela zajmował się także badaniem regionu. Głównym polem badawczym Karla Gandera było pochodzenie nazw rzek w powiecie gubińskim. Zebrał nazwy rzek, rzeczek i innych naturalnych cieków wodnych, a następnie ustalił ich pochodzenie językowe i pierwotne znaczenie. W ten sposób próbował udowodnić, iż tereny te zostały najpierw zasiedlone przez Serbołużyczan, a dopiero później przez Niemców. Niestety jego ustalenia były publikowane na łamach wielu czasopism i nie doczekały się jednego, pełnego wydania. Wykaz ten jest do dnia dzisiejszego aktualny i korzysta z niego wiele osób zajmujących się tą problematyką.

Jako syna chłopskiego interesowała go również historia chłopów. Opisał dzieje wsi Bomsdorf, Bärenklau i Coschen. Dzieje wsi, w której się urodził, zostały opublikowane w odcinkach w „Gubener Zeitung” i dziś są trudno dostępne. Częsty temat jego prac to także ucisk chłopów w średniowieczu. Na podstawie bogatego zbioru źródeł opisał szczegółowo ciężary i powinności wsi w dobrach feudalnych oraz niepokoje i próby buntów.

Jako mieszkaniec Gubina zajął się także jego historią. Przedstawił najstarsze dzieje miasta i Łużyc, działania wojsk w czasie wojny trzydziestoletniej, a także opisał pożar z 1790 roku i opublikował źródła dotyczące Gubina. Wraz z Hugonem Jentschem pracował nad monografią miasta, lecz po śmierci profesora notatkami zajął się uczeń, który w 1925 roku wydał *Geschichte der Stadt Guben (Historię miasta Gubin)*. W podtytule autor podkreślił znaczący wkład w dzieło H. Jentscha. On także przygotował wspomnienia pośmiertne H. Jentscha oraz opracował bibliografię jego prac. O jego wszechstronnych zainteresowaniach świadczą również opisy starożytnych wykopalisk z terenu Dolnych Łużyc.

Obok dziejów politycznych i gospodarczych zajmował się także obyczajami, zwyczajami i legendami ludowymi. Uwieńczeniem tej pracy było wydanie w 1894 roku *Niederlausitzer Volkssagen (Dolnołużyckie baśnie ludowe)*. Wcześniej, na łamach „Niederlausitzer Mitteilungen”, organu Dolnołużyckiego Towarzystwa, opublikował wiele ciekawych rozpraw dotyczących wiary, obyczajów, zwyczajów związanych ze śmiercią i pochówkiem oraz zabaw dziecięcych.

Karl Gander zmarł w czasie II wojny światowej, kiedy na wschodnie obszary III Rzeszy nadciągnął front. Ten prawie dziewięćdziesięcioletni starzec uciekał w transporcie rannych i 12 marca 1945 roku zmarł z dala od stron rodzinnych w Passau. Pozostawił po sobie bogaty dorobek naukowy, z którego naukowcy korzystają do dziś. Wykaz jego prac znajduje się w bibliografii historii Dolnych Łużyc opracowanej przez Rudolfa Lehmana.

Literatura

- KARL Gander (1855-1945). Einem Gubener Heimatforsher zum Gedächtnis, „Gubener Heitklender“ 1965.
- LEHMANN R., Bibliographie zur Geschichte der Niederlausitz, cz. 1, Berlin 1928, cz. 2, Köln 1954.
- SAGEN, Brauch und Glaube. Aus dem Gubener Kreise, „Niederlausitzer Mitteilungen” (dalej: NM) 1888, t. 1, s. 238-261.
- SAGEN, Brauch und Glaube. Festgebräuche, NM 1888, t.1, s. 270-282 [współautor F. Weineck].
- TOD und Begräbnisse im Volksbrauch der Niederlausitz, NM 1889, t. 1, s. 338-343.
- SAGEN, Brauch und Glaube. Die wichtigsten Momente des Lebens im Brauch und Glauben des Volks in der Niederlausitz, NM 1889, t. 1, s. 450-465.
- DER WILDE Jäger und sein Ross, NM 1891, Bd. 2, s. 33-41.
- DAS ALTE Schloss bei Grano Kr. Guben, NM 1891, t. 2, s. 119-120.
- SAGEN und sagenhafte Mittheilungen aus Kreis Guben, NM 1891, t. 2, s. 121-132.

- KINDERSPIELE und Kinderreime. In Guben und Umgegend aus Volksmund gesammelt, NM 1892, t. 2, s. 216-230, 409-429.
- FLURNAMEN, NM 1892, t. 2, s. 301-318, 430.
- KINDERSPIELE und Kinderreime. In Guben und Umgegend aus Volksmund gesammelt, NM 1892, t. 2, s. 216-230, 409-429.
- NIEDERLAUSITZER Volkssagen, Berlin 1894.
- ZU DEM Kapitel der Niederlausitzer Volksheilkunde, NM 1895, t. 4, s. 292-307.
- AUS DEM Gebiet der Viehzucht. Beiträge zur Volkskunde der Niederlausitz, NM 1897, t. 5, s. 57-67.
- NACHGRABUNG auf dem Kukatzberge bei Seitwann Kr. Guben, NM 1897, t. 5, s. 113.
- VOM SCHLÖSSCHEN in Seitwann Kr. Guben, NM 1897, t. 5, s. 114-115.
- SAGEN aus dem Gubener Kreise, NM 1898, t. 5, s. 368-372.
- DAS JOHANNISFEST unter besonderer Berücksichtigung der bezüglichlichen Bräuche in der Niederlausitz, NM 1899, t. 6, s. 22-31.
- NEUE Funde von dem Urnenfelde Coschen W. Mit Tafel 3, NM 1899, t. 6, s. 88-90.
- DIALEKTPROBEN. Fortsetzung. 10. Aus Lahmo, Kr. Guben, NM 1899, t. 6, s. 100-104.
- DIE ERNTE im Volksbrauch der Niederlausitz, NM 1901, t. 6, s. 387-402.
- SEELEN und Geister im Volksglauben. Ein Streifzug in das deutsche und das heimische Volkstum, NM 1902, t. 7, s. 169-187.
- PROVINZIAL-RÖMISCHE Funde und eine Scherbenstelle auf der Anhöhe neben der Bresinchenener Mühle im Kreise Guben, NM 1902, t. 7, s. 253-259.
- NEUE Funde von Coschen, Kr. Guben, NM 1904, t. 8, s. 78-87.
- URKUNDLICHES, den Ort Ziltendorf Kr. Guben betreffend, NM 1906, t. 9, s. 337-344.
- DIE FLURNAMEN des Kreises Guben, NM 1910, t. 11, s. 113-257.
- PROFESSOR Dr. Hugo Jentsch, NM 1917, t. 13, s. I-IX [współautor F. Weineck].
- ZUSAMMENSTELLUNG der Schriften des Museumsdirektors Dr. Hugo Jentsch in Guben, NM 1917, t. 13, s. 330-340.
- NACHRUF für Geh. R. Dr. Robert Behla, NM 1921, t. 15.
- NACHRUF für Realschuldirektor a.D. Dr. Franz Weineck, NM 1921, t. 15.
- DIE PLÜNDERUNG der Gubener Vorstädte durch Kroaten im Jahre 1634, NM 1923, t. 16, s. 30-37.
- GESCHICHTE der Stadt Guben. Unter Benutzung der Vorarbeiten des verstorbenen Professors Dr. H. Jentsch bearbeitet und herausgegeben, Guben 1925.
- ZWEI ungedruckte Urkunden zur Geschichte Gubens, NM 1926, t. 17, s. 269-270.
- AUS DER älteren Geschichte des deutschen und sächsischen Postwesens und dem der Niederlausitz, NM 1929, t. 19, s. 23-38.
- REGESTEN von Lehnbriefen und anderen Urkunden aus dem Kreise Guben, NM 1930, t. 19, s. 265-283.
- EINIGE noch unveröffentlichte vorgeschichtliche Funde aus dem Gelände zwischen Horno, Kr. Guben, und Gross-Briesnigk im Kreise Sorau, NM 1930, t. 19, s. 429-450.
- DAS URBAR der Stadt Guben v.J. 1670, NM 1931, t. 20, s. 35-73.
- GUBENER Strassennamen, „Gubener Zeitung“ 1931.
- DER GROSSE Gubener Stadtbrand in der Nacht vom 16. zum 17. September 1790, NM 1933, t. 21, s. 27-54.
- EIN 80 JÄHRIGER Kampf der Familie des Sellnischen Müllers um ihren Besitz und die Erhaltung des Mühlzwangsrechtes über die Untertanen von Bärenklau im Kreise Guben, NM 1934, t. 22, s. 202-224.
- ZUR 700-JAHRFEIER Gubens. Ein Blick auf die Gründung der Stadt und die Geschichte der Lausitz bis 1304, NM 1935, t. 23, s. 39-49.
- OBSERVANZEN in Bomsdorf, „Aus unserer Heimat Guben“ 1936, nr 1.
- REGESTEN von Lehnbriefen und anderen Urkunden aus dem Kreise Guben, NM 1936, t. 24, s. 60-66.
- ZUR GESCHICHTE des Dorfes Bomsdorf im Kreise Guben, NM 1938, t. 26, s. 97-109.

ZUR GESCHICHTE des Dorfes und Gutes Bärenklau im Kreis Guben, NM 1941, t. 29, s. 75-102.

AUS DER Geschichte des Dorfes Coschen, „Gubener Zeitung“ 1938.

ERINNERUNGEN an Professor Dr. Hugo Jentsch, NM 1941, t. 29, s. 155-162.